

Een vergeten pionier

**Boekdrukker Henri Bogaerts
(1842-1902)**

R.H.M. v. Breukelen

Onder de titel 'Roomsche volkslectuur' stond in dit tijdschrift (1995, nr.3) een interessant artikel van Willem Dings over *Jan van der Lans en de Maatschappij De Katholieke Illustratie in 's-Hertogenbosch (1879-1899)*.

Vreemd genoeg is er echter nog nooit een overzichtsartikel verschenen over Henri Bogaerts, de oprichter van onder andere de *Katholieke Illustratie* en het voor vele Bosschenaren nog bekend in de oren klinkende *Huisgezin*. Het ontbreken van relevant archiefmateriaal is daar maar een gedeeltelijke verklaring voor. Bijna niemand weet dan ook meer dat beide bladen eens werden opgericht door deze uitzonderlijk getalenteerde Bosschenaar, die door de speling van het lot ten onrechte in de vergetelheid is geraakt.

Een uitzonderlijk getalenteerde Bosschenaar

Hoewel het in tegenspraak lijkt met de bijna volkomen anonimiteit waarin Henri Bogaerts bijna een eeuw verkeerde, behoort hij toch tot Nederlands grote 19de eeuwse pioniers op het gebied van uitgeven en drukken. Hij hoort thuis in de rij van zijn tijdgenoten de Haagse uitgevers K. Führi (1814-1858), Martinus Nijhoff (1826-1894), D.A. Thieme (1830-1879), de Amsterdamse boekhandelaar-antiquair Frederik Muller (1817-1881), de Haarlemse uitgever A.C. Kruseman (1818-1894) en de Leidse uitgever A.W. Sijthoff (1829-1913), zoals Ovink in 1956 vaststelde.¹ Bogaerts was dus de enige van hen buiten het centrum van het land, en nog wel uit het

katholieke 's-Hertogenbosch! Zonder overdrijving mag hij een visionair en baanbrekend uitgever worden genoemd. Een man met grote dynamiek. Tegelijk was hij ook een uiterst creatief en artistiek drukker, die de toepassing van de lichtdruktechniek of fototypie bij tijdschriften een grote impuls gaf.

Zoals vaker was de keerzijde van dit talent het gebrek aan voldoende zakelijk inzicht en organisatievermogen, waardoor Bogaerts uiteindelijk in grote financiële moeilijkheden raakte. Ook niet verwonderlijk als men kennis neemt van zijn tomeloze - om niet te zeggen chaotische - 'uitgeefdrift'. Wellicht vormt zijn financiële neergang een andere verklaring voor het feit dat zijn werkelijke verdiensten uit het zicht verdwenen.

Gelukkig lijkt er sprake van enige kentering in de waardering voor Henri Bogaerts, getuige het artikel in het *Brabants Dagblad* van woensdag 2 maart 1994 waarin Van Iersel en Van Doremalen met bewondering spreken over Bogaerts drukkerstalent.

Door het ontbreken van relevant archiefmateriaal is het waarschijnlijk niet meer mogelijk de persoon en het werk van Henri Bogaerts ooit volledig recht te doen. Desondanks volgt hier een poging.

Bogaerts wordt boekdrukker

Henri Bogaerts werd op 18 november 1841 in de Uilenburg te 's-Hertogenbosch geboren als zoon van Henricus Bogaerts en Maria Francisca Minoretti. Henri's vader was paardenpostmeester en ondernemer

Portret van Henri Bogaerts, afgebeeld in de *Katholieke Illustratie* jrg. 37 (1903) nr. 4 naar aanleiding van zijn overlijden

van postwagens, waarmee hij onder andere een geregelde dienst tussen Den Bosch en Zaltbommel verzorgde. Van 1864 tot aan zijn dood in 1871 was Henri's vader voorts lid van de Provinciale Staten van Noord-Brabant.

Van Henri, die bij zijn geboorte de namen Henricus Adrianus ontving, is vóór zijn tweeëntwintigste jaar in 1864 niets bekend. In dat jaar namelijk nam Henri Bogaerts in Den Bosch de zaak over van P.N. Verhoeven, drukker en boekhandelaar van Zijne Heiligheid Paus Pius IX. Weldra bracht hij deze drukkerij tot verdere bloei. Zo bouwde hij niet alleen met succes de bestaande uitgave in losse deeltjes, de *Leesbibliotheek voor Christelijke Huisgezinnen* uit, en nam de religieuze lectuur een hoge vlucht bij hem, ook met profaner werk als administratieve bescheiden en formulieren van de Directe Belastingen deed hij goede zaken.

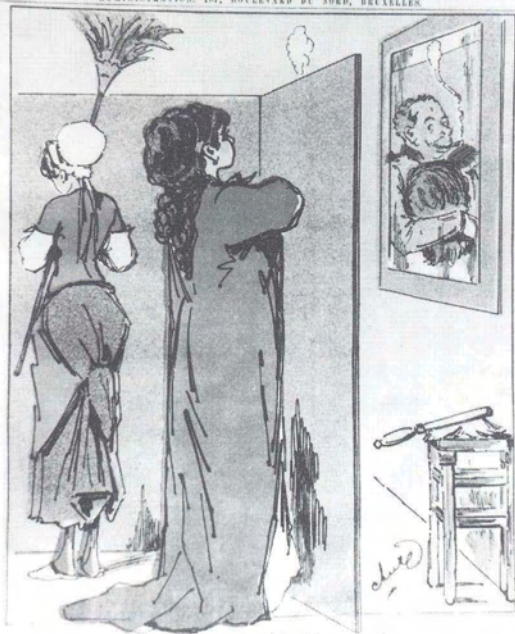
In 1865 trouwde Bogaerts met Catherina

Wilhelmina Lutkie, dochter van C.C. Lutkie, firmant van een andere bekende Boscse drukkerij, die van Lutkie en Cranenburg. Daardoor raakten deze twee drukkerijen nauw aan elkaar geparenteerd. Henri en zijn vrouw zouden in de loop van twintig jaar elf kinderen krijgen. Met de overname van het godsdienstig, geschied- en letterkundig maandblad *De Katholiek* van de gebroeders Langenhuisen in 's-Gravenhage in 1866,² zette Bogaerts zijn eerste schreden op het gebied van bladen. De zaak ging zo goed dat hij in 1867 met zijn boekhandel en drukkerij naar een ruimer pand aan de St. Jorisstraat verhuisde. Al kort daarop richtte Henri Bogaerts *Het Dompertje van den Ouden Valentijn* op, samen met de uitgever en publicist H.A. Banning³ die er vele jaren als de *Oude Valentijn* in zou figuren. Volgens de ondertitel bevatte het blad *Kritisch historische bijdragen tot de geschiedenis van den dag*. In de persoon van P.Ch. Smit, ook firmant van Lutkie en Cranenburg kreeg de *Oude Valentijn* al snel gezelschap van de *Jonge Valentijn*.⁴ Deze uitgave bleek nog maar het begin van Bogaerts verdere plannen.

De Katholieke Illustratie

Samen met Banning, de van de *Leesbibliotheek* afkomstige J.W. Thompson⁵ en met de bovengenoemde Smit op de achtergrond richtte Bogaerts eind juli⁶ 1867 het weekblad de *Katholieke Illustratie* op, naar het voorbeeld van *l'Illustration* in Frankrijk en *Die Gartenlaube* in Duitsland.⁷ De redactionele aanpak en de rijk geïllustreerde uitvoering van de *Katholieke Illustratie* waarmee Bogaerts op de nieuwste grafische ontwikkelingen inhaakte, waren nieuw in katholiek Nederland. Het blad werd gesierd met de pretentieuze ondertitel *Zondagslectuur voor het Katholieke Nederlandse Volk*.

Onder Banning en Thompson, die verantwoordelijk waren voor de redactie, stond de *Katholieke Illustratie* van de aanvang af

Een voorpagina van het weekblad *Le Rieur Illustré* uit 1880, dat Bogaerts samen met Gérard Teulings in Brussel uitgaf
(Foto: Stadsarchief 's-Hertogenbosch, collectie van Roosmalen nr. 12)

op een hoog peil. 'De verhalen die zij bracht waren vrijwel zonder uitzondering oorspronkelijk. Taal en compositie waren verzorgd en de inhoud beschaafd en boeiend,' aldus Rogier.⁸ Mede door de fraaie illustraties waar Bogaerts verantwoordelijk voor was, werd het blad al gauw een groot succes. Met een oplage van 20.000 in het eerste jaar, en reeds het dubbele in het jaar daarop om zich daarna te stabiliseren rond ruim 30.000, maakte de *Katholieke Illustratie* haar pretentieuze ondertitel sneller waar

dan verwacht. Het blad voorzag kennelijk in een behoefte van de gewone katholieke voor wie tot dan toe nagenoeg geen katholieke lectuur bestond.

Met de oprichting van dit nog immer fascinerende tijdschrift bewees Bogaerts zijn uitzonderlijke druk- en uitgeefkwaliteiten en zette hij voorlopig een kroon op zijn nog korte, maar succesvolle drukkerscarrière. Met ingang van de vierde jaargang van de *Katholieke Illustratie* in de zomer van 1870 beëindigde Thompson er zijn redactionele medewerking om zich als hoofdredacteur geheel te kunnen gaan wijden aan de katholieke krant *De Maasbode* in Rotterdam, waarvan hij in 1868 een van de oprichters was. Vanaf dat moment was Banning de enige hoofdredacteur. In de loop der jaren werd Banning terzijde gestaan door gerenommeerde redacteurs als August en Jan Renier Snieders, I.A. Vesters en diens zoon Jan, J. van der Lans (alias Jan Rombout), Maria Viola en M.M.C. Sloot ook bekend als Mathilde, Melati van Java of Simon Lucas. Andere bekende scribenten uit die tijd die geregeld een bijdrage leverden, waren de reeds genoemde P.Ch. Smit, J.A. Alberdingk Thijm, pater Ermann, J. en L.C. Hezenmans, Gomarius Mes en nog vele anderen onder wie zelfs Hendrik Conscience en dr. Herman Schaepman.

Het Huisgezin

Op 18 juli 1869 ging Bogaerts weer een stap verder. Met de financiële steun van zijn zwager Eduard Lutkie⁹ richtte hij toen *Het Huisgezin* op. Het nieuwe blad dat al binnen twee jaar tweemaal per week verscheen, was zoals de ondertitel aangeeft een *Bij-Blad van de Katholieke Illustratie-het Goedkoopste Nieuwsblad van Nederland* en had al snel 15.000 abonnees! Bogaerts pakte het groots aan, want op 17 juli 1869 had hij blijkens een advertentie in *Het Huisgezin* in Amsterdam in de Kalverstraat op nummer E 28 een 'Hollandschen, Franschen, Hoogduitschen en Engelschen

Katholieken Boekhandel' geopend. De winkel was tevens 'bureau van de Katholieke Illustratie' en 'advertentiebureau van het Huisgezin, Het Goedkoopste Nieuwsblad van Nederland'.

Met de *Scheurkalender van de Katholieke Illustratie* koppelde Bogaerts in 1874 nóg een artikel aan zijn steeds bekender wordende blad.

Bogaerts verlegt zijn grenzen

Bogaerts had kennelijk de smaak zo zeer te pakken dat hij zijn oog landinwaarts richtte en vervolgens naar België, Duitsland en veel later naar Engeland. Maar voor dat hij dat deed, stootte hij in 1870 de uitgave en exploitatie van de formulieren der Directe Belastingen af naar de Bossche drukker Coenraad Teulings, waar ze beter thuishoorden. In 1871 deed hij *De Katholiek* over aan J.W. v. Leeuwen in Leiden.¹⁰

Naast Amsterdam vestigde Bogaerts zich ook in Maastricht en Brussel. In Maastricht gaf Bogaerts van april 1874 tot april 1883 de *Nieuwe Limburger* uit, de *Annuaire généalogique* (1874-'75) en de *Courrier de la Meuse* (1872-1884).¹¹ In Brussel richtte hij een boekdrukkerij op, waar hij van 1870-1886 *l'Illustration Européenne* uitgaf en van 1880-1881 samen met de Bosschenaar Gérard Teulings, die het ook illustreerde, het humoristische weekblad *Le Rieur Illustré*.¹² Andere uitgaven die er verschenen, waren *De Belgische Illustratie*, *De Vlaamse Illustratie*, *Le Foyer national* en *Le Musée du jeune âge*.

Alsof dit alles nog niet genoeg was, gaf Bogaerts begin jaren '70 met de uitgevers A.W. Sijthoff in Leiden, J. Rosez in Brussel en J.P. van Dieren in Antwerpen een geïllustreerd gedenkboek van de Frans-Duitse veldtocht van 1870-1871 uit in een Franse en Nederlandse editie, met een oplage van maar liefst 50.000 exemplaren.¹³ Dr. August Snieders, de auteur van deze 'coproductie' en tevens medewerker van de *Katholieke Illustratie*, had Bogaerts waarschijnlijk met dit drietal in aanraking

gebracht. Kort daarop gaven Sijthoff, Bogaerts en Van Dieren in een achtdelige serie de complete werken uit van de ook buiten de Duitse grenzen bekende kinder-schrijver Chr. Schmid.¹⁴ Bogaerts had dus overal zijn contacten, onder andere met de Franse grafische kunstenaar Gustave Doré (1832-1883), die enkele grote werken van hem illustreerde. Dit sprak velen aan. Zo spoorde Vincent van Gogh zijn broer Theo in januari 1877 aan om een abonnement op de *Katholieke Illustratie* te nemen vanwege Doré's prenten. 'Als gij het betalen kunt (als ik het kan, doe ik het ook) teken dan in op de Katholieke Illustratie van dit jaar, daar zijn de prenten uit Londen van Doré in - de werven aan de Theems, Westminster, White Chapel, de Underground railway, &c, &c,' zo schreef Vincent.¹⁵

Bogaerts gaat zijn eigen gang

In februari 1876 werd Bogaerts ernstig gedupeerd door de watersnoodramp van dat jaar. Liefst twaalf dagen stond zijn drukkerij onder water, zoals blijkt uit een speciaal daaraan gewijd nummer van *Het Huisgezin* op 2 april 1876.

Het spreekt voor zich dat de schade tengevolge van deze wateroverlast en alle overige activiteiten Bogaerts handen vol geld kostten. Bovendien wilde Bogaerts zich meer toeleggen op de druktechniek. Voor maar liefst fl. 215.000 verkocht hij daarom al zijn uitgaven - waaronder het in datzelfde jaar door hem opgerichte geïllustreerde maandblad *De Katholieke Missiën*¹⁶ - aan de daarvoor in juni 1876 opgerichte maatschappij 'de Katholieke Illustratie', waarvan hij en Banning de eerste directie vormden. De lasten van het aan Bogaerts betaalde bedrag drukten sindsdien zwaar op de exploitatie van de maatschappij en zouden haar ook uiteindelijk de das omdoen.

Bogaerts ontving fl. 190.000 in contanten en fl. 25.000 in aandelen van de nieuwe maatschappij,¹⁷ waardoor zijn rol zich van nu af aan beperkte tot die van aandeelhouder/directeur. Een voordelige constructie voor

Bogaerts, vooral omdat er ook werd afgesproken dat de maatschappij met al haar drukwerk bij de drukkerij van Bogaerts zou blijven. Vanaf nu verscheen de *Katholieke Illustratie* in vergroot formaat met drie kolommen in plaats van twee.

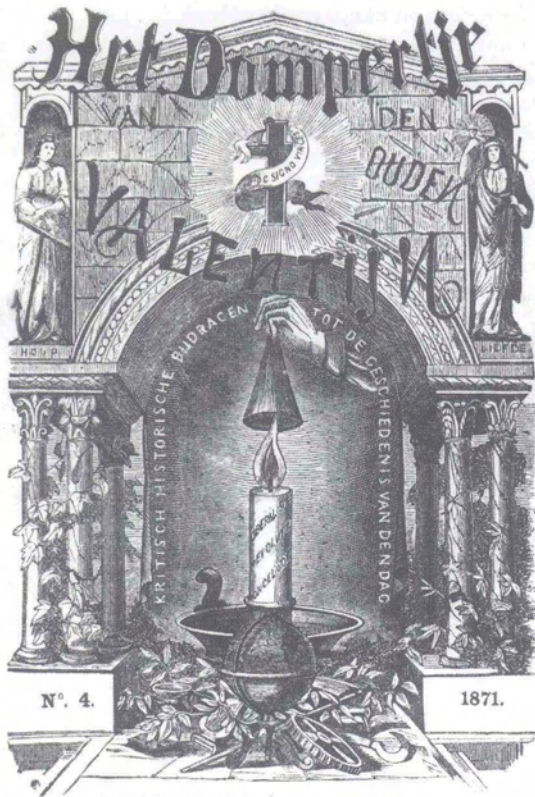
De 'Peinture Bogaerts'

Bogaerts die waarschijnlijk al vanaf het begin van zijn carrière in contact stond met de Nijmeegse fotograaf Julius Schaarwächter, een van Nederlands grootste pioniers op het gebied van fotografie en lichtdruk, kwam nu hij meer tijd had al snel met zijn spraakmakende vinding 'Peinture Bogaerts', waarop hij ook patent verkreeg. Ad van Iersel die zich met T. van Doremalen onder andere verdiept in de druktechniek van Bogaerts, beschrijft zijn ervaring toen hij enkele jaren geleden de volgens diens procédé gemaakte prenten zag, aldus: 'Ze zagen er zo op het eerste gezicht niet uit als prent en ik kon me niet voorstellen dat ze gedrukt waren.' Hoewel de experts het nog niet eens zijn over het precieze procédé dat Bogaerts toepaste, vermoedde Van Iersel aanvaardbaar dat de zwaar geverniste afbeeldingen vóór 1881 in lichtdruk op speciaal schilderslinnen waren gedrukt. 'Dat is me nogal wat. Zeker als je weet dat de drukkers in Parijs in 1877 pas begonnen met de lichtdruktechniek in één kleur en afdrukken maakten van tien bij tien centimeter. Terwijl Bogaerts meerdere kleuren gebruikte op linnen doeken van zestig bij veertig. Dat is helemaal kras. Hij drukte zelfs op bestelling, soms maakte hij wel vijftig afdrukken van één afbeelding. En allemaal prachtig van kleurzetting. Dat grenst absoluut aan het ongelooflijke. Want juist het in meerdere kleuren drukken was gezien de omstandigheden - de beperkte technische hulpmiddelen in de vorige eeuw - een grote prestatie,' zo verklaarde Van Iersel in 1994, al is hij in 1996 minder stellig over het principe van Bogaerts fascinerende procédé en is ook

hij benieuwd naar het uiteindelijke wetenschappelijke antwoord op deze vraag.¹⁸ In 1881 adverteerde Bogaerts regelmatig in *Het Huisgezin* met een wervende reclame, waarvan de kop luidde: 'Peinture Bogaerts gebreveteerd in Europa en Amerika.' In de tekst daaronder werd vervolgens uitvoerig de *Kölnische Zeitung* geciteerd, die zich op 9 maart 1881 zeer lovend had uitgelaten over de Peinture Bogaerts. Ook de *Apeldoornsche Courant* van 8 januari 1881 besteedde aandacht aan het werk van Bogaerts dat op dat moment bij Schaarwächter werd tentoongesteld.¹⁹

Bogaerts drukkerij

Al begin jaren '70 behoorde Bogaerts' stoom-en snelpersdrukkerij, boekbinderij en inrichting voor xylografie en stereotypie met maar liefst acht stoomsnelpersen tot de grootste van het land. Vermeld dient hier te worden dat het xylografisch atelier van Bogaerts, waar de bekende Zwitserse graveur J. Walter van 1873-1884 aan het hoofd stond, grote vermaardheid verkreeg. Velen leerden er de beoefening van de houtgraveerkunst, onder andere Gijsbertus Sluyters, de vader van de schilder Jan Sluyters.²⁰ In 1870 werkten er 120 mensen bij Bogaerts bedrijf, welk aantal tot 85 daalde in 1876.²¹ Deze terugval was kennelijk maar tijdelijk, want drie jaar later werd het bedrijf wegens gebrek aan uitbreidingsmogelijkheden naar Vught verplaatst, waardoor ook de redactie van de maatschappij de Katholieke Illustratie meeverhuisde. Waarschijnlijk hebben de uitvinding van de 'Peinture Bogaerts' en de projecten die Bogaerts inmiddels op stapel had staan, die uitbreiding noodzakelijk gemaakt. Zo verscheen van 1875-1878 bij Bogaerts de grote *Bijbelse geschiedenis voor het Katholieke Nederlandsche Volk* van J.G. Heeres, verluchtigd met 100 platen van Gustave Doré. Reeds eerder zag bij Bogaerts een door pater Allard bewerkte Vondel-uitgave het licht, waarvoor Doré de aanspre-

's-HERTOGENBOSCH. | AMSTERDAM.
St. Jorëstraat. | Kalverstraat, E. 28
HENRI BOGAERTS, opvolger van P. N. VERHOEVEN.
Drukker en Boekhandelaar van Z. H. PAUS PIUS IX.

Een voorpagina van Het Dompertje van den Ouden Valentijn uit 1871, welk blad Bogaerts samen met Banning oprichtte. Het Dompertje wilde de vlam doven van liberalisme, revolutie en ongelooft.

kende premieplaat 'De val der Engelen' tekende.²² In 1878 ontstond er in samenwerking met Arnold Jansen van het misiehuus in Steijl weer een nieuw blad *Die Heilige Stadt Gottes*, dat zijn beeldmateriaal van Bogaerts betrok.²³ Verder rolde van 1878-1882 van Bogaerts persen het door Gustave Doré rijk geïllustreerde en door A.C. Sluyter vertaalde standaardwerk *De geschiedenis der Kruistochten* naar de tekst van A. Michaud.²⁴

Bogaerts spaarde kosten noch moeite bij de bouw van zijn nieuwe drukkerij die

aan zoveel disciplines onderdak bood. Het nieuwe gebouw bevatte een kranten- en illustratiedrukkerij met de afdelingen kleurendruk, Peinture Bogaerts, houtgravure, galvanoplastiek, redactie en administratie. Er was zelfs een expositiegalerij voor het werk van de 'Peinture'.²⁵

Een geëerd man

Nu Henri Bogaerts de top van zijn artistiek kunnen leek te hebben bereikt, werden zijn verdiensten zowel vanwege de kerk als de grafische branche met de nodige onderscheidingen erkend. In september 1877 werd Bogaerts ridder van de orde van de H. Gregorius de Grote. Een gebeurtenis waar hij blijkens een dankannonce in *Het Huisgezin* veel belangstelling bij ondervond. Met deze onderscheiding zal men Bogaerts van kerkelijke zijde tevens hebben willen eren voor zijn vele bemoeienissen met de Vereniging de Katholieke Kring²⁶ in Den Bosch, waar hij vanaf 1869 lid van was.

Op de grote landelijke grafische tentoonstelling die in 1877 in Amsterdam gehouden werd, ontving Bogaerts een zilveren medaille, de hoogste onderscheiding welke in de afdeling 'Graphische Kunsten' gegeven werd.²⁷ In Arnhem ontving hij in 1879 een 'Eere-Diploma'. Bijna tien jaar later, in 1888, ontving hij in Brussel een Eere-Diploma en een Gouden Medaille.

'Eene vreeselijke warboel'

Aan zijn Vughtse periode bij Bogaerts, die zich in 1880 met zijn gezin in Vught gevestigd had, wijdde Albert van Rooijen²⁸ enkele opmerkelijke passages. 'Daar ik mij met een klein salaris kon tevredenstellen, een groot kon niet lijden, was ik spoedig te Vught geïnstalleerd, zoo wat omstreeks half Augustus. De uitkomst heeft geleerd dat die onderneming, althans in de handen van den 'uitvinder' en 'naamgever' eene mislukte onderneming was. Reden waarom ik ten laatsten gemakkelijker gehoor gaf aan de herhaalde aanzoeken om in Den

Bosch eene eigen sigarenfabriek op te richten.' En elders zegt Van Rooijen: 'Dat ik de Peinture-Bogaerts verliet was niet te betreuren, aangezien ik blijkens de latere uitkomst goed had geraden, dat het althans onder het beheer van den uitvinder eene vreeselijke warboel was, zoodat ik mij gelukkig kon noemen dat ik er vroeg genoeg was uitgetrokken, om mijne goeden naam niet besmeurd te zien.'²⁹

Een financieel drama

Wat Bogaerts blijktbaar te veel aan creativiteit bezat, miste hij aan ondernemerschap. Met al zijn initiatieven had Bogaerts duidelijk te veel hooi op zijn vork genomen. In de zomer van 1883 raakte hij dan ook in grote financiële moeilijkheden. In september 1883 moest Bogaerts zijn aandelen in de maatschappij de Katholieke Illustratie van de hand doen en zich uit de directie terugtrekken. Achter de oproep in *Het Huisgezin* van 2 september van de commissaris-voorzitter L. ridder De van der Schueren voor een buitengewone vergadering van aandeelhouders van de maatschappij de Katholieke Illustratie op 19 september ging dan ook een groot drama schuil. Aan de orde zou zijn: 'Voorziening in eene vacature in de directie.' Henri Bogaerts moest zijn *Katholieke Illustratie en Huisgezin* noodgedwongen loslaten. Het was ongetwijfeld een hard gelag voor Bogaerts toen zijn naam als directeur van de maatschappij de Katholieke Illustratie na nummer 7 van de 17de jaargang 1883/1884 voorgeod van de voorpagina van de *Katholieke Illustratie* verdween. Zouden de lezers zijn naam op de gebruikelijke plaats op de voorpagina van nummer 8 gemist hebben? In nummer 9 was zijn naam in ieder geval al weer vervangen door die van J.W. van Avezaath, die slechts een jaar directeur zou zijn! In dezelfde tijd moest Bogaerts ook zijn Vughtse drukkerij aan zijn schoonfamilie Lutkie en Cranenburg in Den Bosch verkopen. Lutkie en Cranenburg sloot op

haar beurt een nieuw contract met Banning, die - ook al 65 jaar oud - naarstig op zoek was naar een opvolger voor Bogaerts. Daarmee keerde de redactie van de maatschappij - niet tot haar ongenoegen - weer naar Den Bosch terug.³⁰ Ook uit de *Nieuwe Limburger* en de *Courrier de la Meuse* moest Bogaerts zich terugtrekken. De winkel in Amsterdam deed hij eind 1884 van de hand.

Maar deze maatregelen mochten niet meer baten, want de nood was inmiddels zo hoog gestegen dat Bogaerts in het voorjaar van 1884 failliet werd verklaard. Via de pers lieten de curatoren weten dat 'de eerste bijeenkomst der schuldeischers ter verificatie der schuldvorderingen in het faillissement van Henri Bogaerts, drukker en uitgever te Vught' zou plaats hebben op maandag 5 mei 1884, 's morgens om tien uur, in de Zittingszaal van de Arrondissementsrechtbank in Den Bosch! Op zijn eenenveertigste kwam er een abrupt einde aan de glanzende carrière van Henri Bogaerts!

De laatste jaren

Hoe het Bogaerts hierna verging, is nauwelijks meer na te gaan. Het doek lijkt definitief gevallen. Blijkens het bevolkingsregister van Boxtel³¹ kwam de klap hard aan in het gezin van Bogaerts, waar begin 1884 Maria, zijn elfde en laatste kind was geboren. In 1886 vertrok Bogaerts met vrouw en kinderen naar Brussel, waar hij zoals we al zagen nog enige successen boekte. Zonder Henri Bogaerts keerden vrouw en kinderen in 1889 weer naar Nederland terug. Ze vestigden zich nu in Boxtel, waar de kinderen al snel uitzwermden. Waarschijnlijk werden enkelen van hen elders bij familie opgenomen. Bogaerts beproefde intussen zijn geluk in Londen, waaruit hij eind augustus 1891 vertrok om zich bij zijn gezin in Boxtel te voegen. Werd hij in 1880 bij zijn vestiging in Vught als boekdrukker ingeschreven, in Boxtel schreef men hem

UITGAVE VAN DE MAATSCHAPPIJ
 „DE KATHOLIEKE ILLUSTRATIE”
 ’S-HEERTOGENBOSCH.

10^e Jaargang. — N°. 9. — Nieuwe Serie.
 DIRECTEUR EN
 HENRI BOGAERTS EN H. A. BANNING.

ABONNEMENTSPRIJS
 90 CENTS PER KWARTAAL.
 Men abonneert zich voor een geheelen Jaargang.

Een titelblad van de *Katholieke Illustratie* uit 1876.

opmerkelijk genoeg in als kunstschilder.³² Hoe het de drukkerij van Bogaerts verging na de verkoop in 1884 aan Lutkie en Cranenburg is onbekend. Wel is bekend dat Bogaerts, hoewel toen geen eigenaar meer, toch nog enige tijd directeur van het bedrijf bleef dat de naam kreeg 'Maatschappij tot Exploitatie van de Drukkerij Bogaerts'. Begin jaren '90 is er in Boxtel weer sprake van een 'Peinture Bogaerts', onder leiding van Bogaerts zoon Emile (1873), die in de loop der jaren hulp zou krijgen van zijn broers Henri (1877) en Louis (1878). Ongetwijfeld zal Henri zijn zoons achter de schermen met raad en daad hebben bijgestaan. In 1897 exposeerde de firma op de Noordbrabantsche Nijverheidstentoonstelling in Den Bosch.³³ 'Na een korte ongesteldheid' stierf Henri Bogaerts op 22 december 1902, aan een bloedspuwing. Hij was 61 jaar oud.

De betekenis van Henri Bogaerts

Uit de gegevens die ons ten dienste staan, komt Henri Bogaerts naar voren als een markante en gedreven uitgever. Niet voor niets rangschikt Ovink hem onder de grote Nederlandse uitgevers van zijn tijd.³⁴ Ongetwij-

feld is het Bogaerts verdienste dat hij vele katholieken tot lezen bracht.

Daarnaast was Bogaerts een even opmerkelijk drukker, die om de woorden van Van Iersel en Van Doremalen te gebruiken 'een bijzondere plaats verdient tussen de uitvinders en pioniers uit de vorige eeuw die zich bezig hielden met fotografie en drukkunst'.³⁵

Enkele initiatieven van Bogaerts zijn van blijvende invloed geweest en leven nu nog in een of andere vorm voort, zoals de *Katholieke Illustratie* en *Het Huisgezin*, een van de pijlers van het huidige *Brabants Dagblad*.

Bogaerts komt de eer toe dat hij met de *Katholieke Illustratie* een aantrekkelijke en ijzersterke formule introduceerde waarmee hij vele katholieke tijdgenoten bewuster maakte en strijdbaar voor hun geloof. Dit zou hem niet gelukt zijn zonder het redactioneel talent dat hij om zich heen wist te verzamelen! De *Katholieke Illustratie* bracht haar lezers vaak voor het eerst in aanraking met eigentijdse schrijvers en fraaie illustraties op allerlei gebied. Bogaerts concept kreeg al snel navolging. In 1875 kwamen de protestanten met *Eigen Haard*, in 1894 volgde de neutrale *Wereldkroniek*.³⁶

Sinds 1867 zijn hele generaties met de *Katholieke Illustratie* opgegroeid. Tallozen koesterden de vele jaargangen die ze ingebonden hadden. Zo was bijvoorbeeld kardinaal J. de Jong al vroeg een trouw verzamelaar van de ingebonden jaargangen; 'voor mijn oude dag' placht hij te zeggen.³⁷ De *Katholieke Illustratie* was meer dan een eeuw oud toen ze in 1968 werd opgeheven. Sindsdien krijgen haar leggers steeds meer de waarde van een monument. Ze zijn niet alleen een document van een vervlogen tijd, maar ze zijn ook een bron voor veel wetenschappelijk onderzoek.

Dat onderzoek culmineerde in 1995 in een academisch proefschrift over de *Katholieke Illustratie* met de titel *Van strijdorgaan tot familieblad*.³⁸ Met *Het Huisgezin* tenslotte legde Bogaerts de basis voor een krant die via vele ontwikkelingen zou opgaan in het *Brabants Dagblad*. Pas in 1960, negentig jaar na de oprichting ervan, verdween de naam *Het Huisgezin* voorgoed van de voorpagina en werd daarmee ook persgeschiedenis. ■

Noten

1. Zie J.W. Ovink, *Het Aanzien van een eeuw. De periode 1856-1956 in beeld, tekst en commentaar* (Haarlem 1956) 30. De gegevens over deze pioniers komen uit het *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, II en III (Leiden 1912/1914).
2. Zie Gomarius Mes, *De Katholieke pers van Nederland 1853-1887, Alfabetische verzameling etc.* (Maastricht 1887-1888) 285.
3. Zie voor informatie over Banning: L. Jentjens, *Van strijdorgaan tot familieblad. De tijdschriftjournalistiek van de Katholieke Illustratie 1867-1968* (Amsterdam 1995) 221.
4. Zie Mes a.w., 280-281.
5. Als hoofdonderwijzer te Velddriel werkte Thompson al mee aan de *Leesbibliotheek voor Chr. Huisgezinnen*. Hij was een echte werkezel volgens Bogaerts: 'Een brave en solide man met een goed hart, maar met niet veel *geest* als nodig is voor de *Illustratie*.' Zie ongedateerde brief (ca. 1892) van pater B. van Meurs aan J. van der Lans, in Katholiek Documentatie Centrum (KDC), v.d. Lans (102), 427. Bijna dertig jaar na de oprichting van de *Katholieke Illustratie* eiste Thomson de eer van de oprichting en de redactie van de *Katholieke Illustratie* voor zichzelf op in een brief aan Van der Lans

d.d. 17 augustus 1895 (KDC, v.d. Lans-102, 198). Thompson schreef: 'Mijn liefde voor de *Illustratie*, die ik en ik alleen in het leven riep, waarvan ik den eersten jaargang alleen schreef, behalve een novelle van den heer Banning, en den tweeden jaargang voor drieriede' enz. Bij bestudering van de jaargangen waaraan Thompson meewerkte blijkt deze bewering echter apert onjuist.

6. Hoewel Jentjens (a.w., blz. 26) december aanhoudt en N. Maas oktober (zie zijn artikel 'Geïllustreerde familiebladen' in het *Jaarboek voor de Neerlandistiek* XII, Amsterdam 1991, 55-73), moet het eerste nummer toch al dateren van eind juli, begin augustus 1867. In 1867 zijn er immers 22 nummers verschenen. Lange tijd werd de *Katholieke Illustratie* niet van een datum voorzien en was de gebruikte nummering nog al eens verwarrend. Toch is deze kwestie belangrijk. Immers bij gebrek aan een archief van de *Katholieke Illustratie*, kan het blad zelf nog al eens als bron gebruikt worden. De juiste chronologie is dan van belang.
7. Jentjens (a.w., blz. 26) noemt alleen *l'Illustration*, Maas (a.w., 56) noemt *Die Gartenlaube*. Het een hoeft het ander niet uit te sluiten.
8. Zie L.J. Rogier en N. de Rooy, *In vrijheid herboren. Katholiek Nederland 1853-1953* ('s-Gravenhage 1953) 248.
9. Zie A.C. van Vuuren, *Het Katholiek Nederland 1813-1913. Ter blijde herinnering aan het eerste eeuwfeest onzer nationale onafhankelijkheid II* (Nijmegen [1913]), 2 en 51.
10. Zie Mes a.w., 285.
11. Zie *Geïllustreerd Zondagsblad voor Katholieken*, uitgave van *De Tijd* en *De Morgenpost*, 11 januari 1902, 220-221.
12. Gérard Teulings (1855-1916) kwam hierna bij de *Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbosse Courant* die in 1880 door zijn vader Coenraad Teulings was overgenomen. Tot zijn dood in 1916 drukte Gérard een belangrijke stempel op deze krant.
13. Zie R. van der Meulen, *Een veertigjarige uitgeverloopbaan. A.W. Sijthoff te Leiden 1851-1891* (Amsterdam 1891) 250.
14. Zie Van der Meulen a.w., 175.
15. Zie Maas a.w., 58. Zie verder Han van Crimpen en Monique Berends-Alber (red.), *De brieven van Vincent van Gogh I*, ('s-Gravenhage 1990) 193.
16. Zie Mes a.w., 289.
17. Zie blz. 1 van het lijvige stuk dat directeur H. Cramer van de maatschappij de *Katholieke Illustratie* in 1908 aan zijn commissarissen presenteerde. KDC, Aalberse (169), 782.
18. Tijdens een gesprek over dit onderwerp op 6 juni 1996 was Van Iersel minder stellig dan in het *Brabants Dagblad* van woensdag 2 maart 1994, blz. 14.
19. Dit bericht in de *Apeldoornsche Courant* werd door T. van Doremalen ontdekt.
20. Zie de *Katholieke Illustratie*, 1903, 37e jrg., blz. 7/8.

- De mededeling over Sluyters is afkomstig van W. van Giersbergen uit Alphen a/d Rijn.
21. Zie J.J.M. Franssen, *De Bossche arbeider in zijn werk- en leefmilieu in de tweede helft van de negentiende eeuw* (Tilburg 1976) 49.
  22. Zie de *Katholieke Illustratie*, 1925, 59e jrg., blz. 484.
  23. Zie noot 11.
  24. Zie Mes a.w., 163 en LIII.
  25. Zie de *Katholieke Illustratie*, 1926, 60e jrg, blz. 718.
  26. Deze vereniging die zich wilde inzetten voor de ontplooiing van katholiek Den Bosch, werd daar in 1867 opgericht. Zie C. Verhoeckx' doctoraalscriptie *Vereeniging 'De Katholieke Kring'. Aspecten van het Katholiek beschavingsoffensief in 's-Hertogenbosch 1867-1878* (doctoraalscriptie Nijmegen 1986).
  27. Zie de *Katholieke Illustratie*, 1877/78, 11e jrg., nr. 10, blz. 75 en 80.
  28. Albert van Rooijen werd later bekend als aandeelhouder, maar vooral als redacteur van de in 1883 opgerichte Utrechtse katholieke krant *Het Centrum*, waaraan hij tot aan zijn dood in 1926 meewerkte.
  29. De biografische aantekeningen van A. v. Rooijen, die vaak niet gedateerd zijn, zijn in bezit van zijn kleindochter mevr. J.E. Oosterbaan-Brecheisen te Venray. Van Rooijen maakte zijn aantekeningen op de blanco pagina's van een exemplaar van de *Pius-Almanak* uit 1886!
  30. Zie brief van 5 sept. 1883 van pater B. van Meurs, commissaris van de redactie der maatschappij, aan redacteur J.R. van der Lans. KDC, Van der Lans (102), 359.
  31. Gemeentearchief Boxtel, bevolkingsregister 1881-1891, nr. 23.
  32. Idem.
  33. Deze mededeling is afkomstig van W. van Giersbergen uit Alphen a/d Rijn.
  34. Zie noot 1.
  35. Zie *Brabants Dagblad* van 2 maart 1994, blz. 14.
  36. Zie Jentjens a.w., 26.
  37. Zie T.H.M. van Schaik, *Aartsbisschop in oorlogstijd. Een portret van kardinaal De Jong 1885-1955* (Baarn 1995) 92.
  38. Zie noot 3 voor de volledige titel.

R.H.M. Van Breukelen was vele jaren in verschillende redactionele functies werkzaam. In 1987 werd hij belast met het opzetten van een Historisch Archief bij VNU in Haarlem. Eind 1993 publiceerde hij *Het Centrum tussen kromstaf en publiek schandaal 1884-1932. Een perskwestie in het centrum des lands met aanzienlijke verliezen en verliezers*. In het *Noordbrabants Historisch Jaarboek* 12 (1995) verscheen van hem 'Coenraad Teulings en zijn Bossche drukkerijen, 1844-1902'. Momenteel is hij bezig met de geschiedenis van het *Brabants Dagblad*.

Smakelijk eten

Aart Vos

Ieder jaar wisselden de schepenen van plaats en functie. Nieuwe schepenen kwamen er bij, en zij die er al een tijdje gezeten hadden schoven op. Dat gebeurde op 'Bamis', een verbastering van St. Bavomis, 1 oktober, de datum die de naam van deze heilige droeg. Op dezelfde dag werd aan een nieuwe stadsrekening begonnen, het boekjaar liep van 1 oktober tot en met 30 september van het volgende jaar. De wisseling van de schepenstoel ging niet geruisloos voorbij, er werd muziek gemaakt en onder het het spel van de stadsmuzikanten werd er uitgebreid gegeten. Aan het festijn namen ongeveer 50 mannen deel: de magistraten, de gouverneur, de commandeur, de majoor, de hoogschout, de griffier en de secretarissen.

Vandaag de dag gooien we de kwitantie van de bakker en de slager weg. Van de afdeling financiën van de gemeente 's-Hertogenbosch worden ook geen kwitanties meer bewaard en zeker de nota's van de bakker en de slager niet. Gelukkig dat onze voorgangers dat wel deden, want in die kwitanties, de bijlagen bij de rekening vinden we heel wat interessante gegevens over het leven van alledag en over bijzondere aangelegenheden. In de stadsrekening over 1693-1694 staat dat er aan de 'conchierge' Van Strijp 376 gulden en 15 stuivers is betaald voor de schepenmaaltijd op 13 oktober 1693. In de kosten van de maaltijd is ook het loon van de kok inbegrepen (12 gulden en 12 stuivers), de servetten en tafellakens, en